

LIETUVOS POLITINIŲ PARTIJŲ TYRIMAS

Keturi Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (VU TSPMI) mokslininkai (doc. dr. Algimantas Jankauskas, dr. Mindaugas Degutis, dr. Alvidas Lukošaitis ir dr. Ainė Ramonaitė), talkinant grupei VU TSPMI ir M. Romerio universiteto studentų, 2005 m. gegužę–gruodį atliko Lietuvos politinių partijų struktūrinio ir funkcinio pajėgumo tyrimą. Tyrimą finansavo Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas.

Tyrimo tikslas – remiantis kiekybine ir kokybine Lietuvos politinių partijų analize bei lyginamaisiais tyrimais atskleisti partijų organizacinio, struktūrinio ir funkcinio silpnumo priežastis ir pateikti rekomendacijas dėl partijų vaidmens ir prestižo stiprinimo Lietuvos politinėje sistemoje.

Pagal tyrimo metodologiją atlikta: 1) statistinė partijų narių skaičiaus savivaldybėse analizė; 2) 36 kokybiniai interviu su partijų skyrių nariais (17 Radviliškio r., 13 Klaipėdos r. ir 6 Vilniuje); 3) kiekybinė partijų narių apklausa (iš viso apklausti 246 partijų nariai: 106 Radviliškio r., 63 Klaipėdos r. ir 77 Vilniuje); 4) kiekybinė Lietuvos gyventojų apklausa (ją 2005 m. rugsėjo 8–11 dienomis darė „Vilmorus“).

2006 m. kovo 3 d. VU TSPMI konferencijų salėje įvyko projekto „Lietuvos politinės partijos: struktūrinio ir funkcinio pajėgumo tyrimas“ rezultatų pristatymas.

Projekto vykdytojai pažymėjo, jog tyrimas pateikė gana netikėtų rezultatų. „Lietuvoje partijoms priklauso apie 2 proc. šalies gyventojų. Tai vienas mažiausių rodiklių Vidurio ir Rytų Europoje. Kita vertus, tyrimo rezultatai parodė, kad beveik ketvirtis milijono Lietuvos gyventojų neatmeta galimybės būti vienos ar kitos partijos nariais. Viena iš tyrimo išvadų – partijoms trūksta aktyvumo pritraukiant naujus narius. Tyrimo ataskaitoje taip pat pateikiamos išvados ir rekomendacijos dėl partijų narystės potencialo didinimo, partijų atvirumo visuomenei, skyrių materialinės bazės gerinimo, skiriant jiems didesnę par-

tijų išteklių dalį bei steigiant etatus partijų skyriuose, stiprinant partijos lyderių atskaitomybės partijos nariams tradicijas, šviečiant partijų narius politinių ideologijų bei vertybių klausimais ir taip pasiekiant adekvatesnio ideologinio tapatumo.

Tyrimo išvadų pristatyme dalyvavo ir diskutavo VU TSPMI mokslininkai, Lietuvos politinių partijų atstovai, Klaipėdos ir Radviliškio rajonų bei Vilniaus miesto partijų, dalyvavusių tyrime, skyrių vadovai, Lietuvos politologų asociacijos nariai.

Visas tyrimo išvadas bei ekspertų rekomendacijas galima rasti VU TSPMI interneto tinklalapyje: <http://www.tspmi.vu.lt> arba Metodikos kabinete.

ALGIMANTAS JANKAUSKAS

DISERTACIJA APIE KONCEPTUALIAŠIAS METAFORAS POLITINIAME DISKURSE

Kai moksle įsitvirtino kognityvioji paradigma, metafora tapo tyrimų objektu ne tik kalbos, bet ir sąmonės lygmeniu. Šitų dviejų lygmenų skirtumas yra tas, kad kalbos lygmeniu yra vartojami metaforiniai pasakymai (pvz., apie įsimylėjusių santykius metaforiškai galime sakyti, kad *jie yra aklagatvyje*, arba *įsimylėjusieji atsidūrė kryžkelėje, jie ėjo duobėtu keliu*¹), o sąmonės lygmeniu metaforos atlieka pasaulio reiškinių supratimo ir informacijos apie juos saugojimo vaidmenį. Pavyzdžiui, jeigu apie meilę yra kalbama kelionės terminais (paviršutinis lygmuo, tekstas), tai rodo, kad sąmonės lygmenyje glūdi metafora meilė – tai kelionė (giluminis lygmuo, tekstą generuojantys mąstymo vienetai). Pats kalbėtojas gali nesuvokti, kokios konceptualiosios metaforos daro įtaką jo mąstymo procesui, tačiau metaforinių pasakymų kalbėtojo tekstuose analizė gali atskleisti kalbėtojo pasaulėžiūrą (arba, kognityviosios kalbotyros terminais, kalbėtojo pasaulio konceptualizavimą).

Pasaulio konceptualizavimo tyrimo atžvilgiu ypač įdomus analizės objektas – ideologizuoti tekstai, nes pagrindinių konceptualiųjų metaforų nustatymas leidžia aiškiai matyti, ant kokių pamatų laikosi teksto kūrėjo ideologija. Konceptualiųjų metaforų ir jų kalbinės raiškos nustatymas tapo Jurgos Cibulskienės disertacijos „Konceptualiųjų metafora Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkimų diskursuose“ tyrimo objektu. Analizei autorė pasirinko konservatorių, socialdemokratinės koalicijos ir socialliberalų, t. y. Naujosios sąjungos, tekstus iš 2000 m. Lietuvos rinkimų diskurso bei konservatorių ir leiboristų tekstus iš 2001 m. Didžiosios Britanijos rinkimų diskurso. Šis darbas, apgintas 2006 m. kovo 3 d. Vilniaus universitete, yra jau ketvirtoji prof. Eleonoros Lassen kognityviosios kalbotyros mokyklos disertacija, tačiau pirmoji, skirta konceptualiųjų metaforų analizei politiniame diskurse pagal E. Lassen ideologizuoto teksto kūrimo teoriją². Iki šiol Lietuvos mokslo atstovai tyrė konceptualiosios metaforos vartojimą grožiniame (N. Arlauskaitė, A. Diomidova) bei filosofiniame (I. Melnikova) tekste.

Platesniame kontekste Jurgos Cibulskienės darbas išsiskiria keletu aspektų. Pirmia, iki šiol nebuvo darbų, skirtų Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkimų kampanijų politinių metaforų tyrimui ir lyginimui. Antra, autorė nekėlė sau uždavinio įvertinti politinių partijų ideologiją, ir tuo šis darbas skiriasi nuo Vakarų metaforos teorijos atstovų tekstų³, kuriuose yra deklaruojamos liberalios autorių nuostatos (tokiu atveju analizės objektas yra kritikuojamas⁴) arba palankumas ir susižavėjimas strateginiais tekstų kūrėjų gebėjimais⁵. Trečia, darbo autorė nuosekliai išanalizavo dviejų šalių politinį diskursą panašiomis sąlygomis (rinkimai), eidama nuo kalbinės metaforos raiškos prie konceptualiosios. Lyginant tokį būdą su Rytų metaforos teorijos atstovų tekstuose taikomu būdu matyti, kad pastaruosiuose gali būti išskiriamos įdomiausios metaforos problemos, kurios gali būti nagrinėjamos mišriais būdais ir analizuojamos ieškant ekvivalentų gretinamose kultūrose⁶. Be to, Jurga Cibulskienė siekė atskirti universalias konceptualiąsias metaforas nuo kultūrinio konteksto determinuotų metaforų.

Dvi pagrindinės disertacijos dalys yra skirtos metodologinėms kognityviosios kalbotyros nuostatoms ir Lietuvos bei Didžiosios Britanijos rinkimų kampanijų metaforoms analizuoti. Antrosios dalies skyriai yra pavadinti pagal juose nagrinėjamas konceptualiąsias metaforas: „Konceptualioji metafora politika – tai karas“, „Konceptualioji metafora politika – tai kelionė“, „Konceptualioji metafora valstybė – tai pastatas“. Kiekvieno skyriaus pradžioje pateikiamos Lietuvos rinkimų diskurso ypatybės (konservatorių, socialdemokratinės koalicijos ir socialliberalų, t. y. Naujosios sąjungos, diskursas), paskui eina Didžiosios Britanijos rinkimų diskurso ypatybės (konservatorių ir leiboristų diskursas), skyriaus gale autorė analizuoja ryšį tarp diskurso ir nacionalinės kultūros ypatumų ir palygina dviejų šalių rinkimų diskursą.

Jurgos Cibulskienės darbas leidžia atsakyti į klausimą, kokios konceptualiosios metaforos ir kodėl vyrauja dviejų šalių politiniame diskurse. Tyrimas atskleidė, kad Lietuva teikia pirmenybę konceptualiajai metaforai „politika – tai kelionė“, o Didžiajai Britanijai būdingesnė metafora „politika – tai karas“. Pasaulio suvokimas Lietuvoje kelio terminais atspindi probleminį šalies politinio gyvenimo etapą, kai reikia apsispręsti, kur, keliaujant iš praeities, pasukti naujų tikslų link – į Rytus ar į Vakarus. Didžiosios Britanijos politinė situacija yra daug stabilesnė, todėl kelio metaforos implikacijos jos politiniame diskurse nėra taip paplitusios. Karo metaforos vyravimas Didžiosios Britanijos rinkimų diskurse disertacijoje aiškinamas „kariniu“ Britanijos politikų mentalitetu, kuriam darė įtaką riterių tradicijos, karų istorija bei tradicija kalbėti apie politiką karo ir kovos terminais.

Kokių padarinių turi vienos ar kitos konceptualiosios metaforos dominavimas? Politinių procesų pateikimas kaip karo veiksmų daro įtaką kalbėtojų elgesiui: oponentai yra įsivaizduojami kaip *priešai*, juos galima *pulti*, tobulinti savo *ginklus*, planuoti *gynybos strategiją*, t. y. elgtis taip, kaip elgiasi priešai karo lauke. Politiniuose tekstuose dažnai aptinkamos kelio metaforos eksplikacijos (*kryžkelė*, *vienintelis reformų kelias*, *bilietas į Europos ekspresą*, *duobėtas kelias*) rodo, kad

esama padėtis nėra tokia, kokios norėtusi, ir jei savas kelias turi teigiamą įvertinimą (*naujas, pažangus*), tai oponentai, be jokių abejonių, pasirinko klaidingą kryptį. Reikia susitaikyti su tuo, kad stabilumas net nėra įmanomas, kol nėra pasiektas sunkios kelionės tikslas. Valsybės kaip pastato suvokimas (*tėvynės namas, griūvantys pamatai, kaimynystės santykiai, kertinis akmuo*) akcentuoja ne tiek opozicinių partijų priešiskumą, kiek tai, kad saugaus namo statyba yra sudėtingas procesas, reikalaujantis specialių žinių ir patirties.

Kokie bendri bruožai sieja dviejų šalių partijų, turinčių panašius pavadinimus ir ideologines nuostatas, rinkimų diskursus? Autorė daro išvadą, kad abiejų šalių konservatorių diskursas yra agresyvesnis nei kairiųjų jėgų. Išivaizduodami rinkimų kampaniją kaip kovą tarp gėrio ir blogio, konservatoriai bet kuriomis priemonėmis stengiasi laimėti, nes pralaimėjus pasaulyje viešpatautų blogis, o oponentų palyginimas su blogiu atmeta galimybę gerbti jų nuomonę. Kairiųjų jėgų atstovų tekstams yra būdinga auklėjimo metafora, todėl jų diskursas mažiau orientuotas į oponentų pašalinimą, labiau – į bendradarbiavimą.

Svarbu pažymėti, kad, pasak autorės, „politikai ne specialiai vartoja metaforas, atspindinčias jų politinių nuostatų esmę, o pačios metaforos, metaforiniai pasakymai ir kt., būdamos žmogaus mąstymo archetipais, skverbiasi į apgalvotą politikų kalbą ir išduoda tikruosius jų siekius, jų realizavimo būdus ir metodus“. Tai įrodo, kad besidomintiems žodžio galia šis darbas turės ne tik teorinę, bet ir praktinę vertę, atskleidžiant metaforinio mąstymo lygmens sąsajas su kalba.

VIKTORIJA MAKAROVA

NUORODOS IR PASTABOS

¹ Apie konceptualiąją metaforą *love is journey* žr.: G. Lakoff, M. Johnson. *Metaphors We Live by*. Chicago, 1980.

² Э. Лассан. *Дискурс власти и инакомыслия в СССР: когнитивно-риторический анализ*. Вильнюс, 1995.

³ Apie ryšį tarp metaforos problemų tyrėjo pažiūrų ir jo taikomų tyrimo metodų žr.: Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. Риторическое направление в исследовании политической метафоры // *Respectus Philologicus*. 2006, Nr 9 (14) (spaudoje).

⁴ Pavyzdžiui, G. Lakoff. *Metaphor and War: The Metaphor System used to Justify War in the Gulf*. 1991 // <http://www.philosophy.uoregon.edu/metaphor/lakoff-1.htm>; G. Lakoff. *Metaphors of Terror*. 2001 // <http://www.press.uchicago.edu/News/911lakoff.html>; G. Lakoff. *Metaphorical Thought in Foreign Policy. Why Strategic Framing Matters*. 1999 // <http://www.frameworksinstitute.org/products/metaphoricalthought.pdf>

⁵ Pavyzdžiui, B. Bates. *Audiences, Metaphors, and the Persian Gulf War* // *Communication Studies*. 2004, vol. 55.

⁶ Pavyzdžiui, kai kurie metaforos problemų tyrimai: Лингвистика. Бюллетень Уральского лингвистического общества. 2004. Т.т. 13, 14; Rusijos ir Amerikos metaforų paraleles žr.: А. П. Чудинов. *Политическая лингвистика*. Екатеринбург, 2003.

DISERTACIJA APIE POSOVIETINIŲ POLITINIŲ REŽIMŲ KAITOS PERSPEKTYVAS

2006 m. kovo 31 d. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute (VU TSPMI) vyko Živilės Šatūnienės daktaro disertacijos „Posovietinių politinių režimų kaitos perspektyvos: Rusijos ir Ukrainos atvejų analizė“ (socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S) gynimo posėdis. Disertacija 2001–2005 m. buvo parengta VU TSPMI. 1999 m. Ž. Šatūnienė institute baigė politikos mokslų bakalauro studijas, 2001 m. įgijo politikos mokslų magistro kvalifikaciją (lyginamoji politika).

Ž. Šatūnienės daktaro disertacijos mokslinis vadovas buvo VU TSPMI doc. dr. Algimantas Jankauskas. Politikos mokslų krypties gynimo tarybai vadovavo VU TSPMI prof. dr. Alvydas Jokubaitis, kiti tarybos nariai – VU TSPMI doc. dr. Lauras Bielinis, Kauno technologijos universiteto prof. dr. Algis Krupavičius, VU TSPMI prof. dr. Raimundas Lopata ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos prof. dr. Jūratė Novagrockienė. Oficialieji disertantės

oponentai buvo Socialinių tyrimų instituto vyriausioji mokslinė darbuotoja doc. dr. Irmina Matonytė ir VU TSPMI doc. dr. Vladas Sirutavičius. Disertacijos gynimo posėdyje taip pat dalyvavo kiti instituto bei kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslininkai, pedagogai, studentai, viešieji klausytojai.

Ž. Šatūnienė savo parengtoje daktaro disertacijoje kvestionavo klasikines „tranzitologines“ priegios pakankamumą, siekdama adekvačiai nagrinėti posovietinių politinių režimų kaitą. Užsibrėžusi išanalizuoti demokratizacijos proceso Rusijoje ir Ukrainoje nesėkmes bei šių režimų kaitos trajektorijų skirtumus, disertacijos autorė savo darbe „tranzitologinę“ priegią derino su struktūriniu demokratijos prielaidų analize. Posovietinių šalių, patyrusių daugialypes transformacijas, režimų kaitos *proceso* analizei buvo pasiūlyta taikyti originalų tyrimo modelį. Šiame modelyje, pirma, Ž. Šatūnienė pakoregavo kai kurias „tranzitologijai“ būdingas sampratas (ypač elito „susitarimų“, kaip patekti į valdžią, kaip dalytis įtaka politinėje sistemoje, sąvoką ir tokių „susitarimų“ apimtį). Ž. Šatūnienės teigimu, analizuojant elito „susitarimus“ posovietinėse šalyse ir jų svarbą režimo kaitos procese, būtina atsižvelgti ne tik į formaliąsias rašytines taisykles, bet ir nutylėtas, niekaip neformalizuotos politinio elito elgsenos konvencijas. Antra, į „elitų ir paktų“ režimo kaitos aiškinimo schemą autorė savo disertacijoje įtraukė papildomą kintamąjį – elito strategijas verslo ir / ar masių paramos mobilizavimo atžvilgiu. Trečia, disertacijoje buvo eksplikuota struktūrinių veiksnių įtaka politinio režimo kaitos trajektorijai, t. y. buvo atskleistas mechanizmas, kaip dėl posovietinių ekonomikos reformų radikaliai besikeičianti šių visuomenių socialinė ir ekonominė sandara veikia posovietinių šalių politinio režimo kaitos trajektoriją.

Ž. Šatūnienė teigė, kad ir Rusijoje, ir Ukrainoje nesusidarė liberaliajai demokratijai įtvirtinti reikalingos struktūrinės prielaidos. Tačiau šių šalių demokratinio regresio skirtumai atsirado dėl to, kad socialinės-ekonominės struktūros Rusijoje ir Ukrainoje specifika jų politiniam elitui sąlygojo nevienodas galimybes tuo pačiu metu mobi-

lizuoti ir verslo, ir masių paramą. Per penkiolika transformacijos metų Rusijoje režimas nuosekliai regresavo autoritarizmo link, nors ir nėra garantijų, kad šioje situacijoje jis bus konsoliduotas. O posovietinės Ukrainos režimas, pasak Ž. Šatūnienės, buvo įtvirtintas esant nuolatinio „svyravimo“ tarp autoritarizmo ir procedūrinės demokratijos, t. y. nuolatinio nepastovumo, būsenai.

Disertacijos gynimo posėdžio metu oponentai, gynimo tarybos nariai, kiti posėdžio dalyviai reiškė savo nuomonę bei diskutavo su darbo autore dėl disertacijoje pasirinktos tirti problemos aktualumo, mokslinės darbo reikšmės, pasirinktų analizės priemonių tinkamumo, empirinių duomenų atrankos bei kai kurių ginamų teiginių pagrįstumo. Faktiškai buvo vieningai pripažinta, kad Rusijos ir Ukrainos posovietinė kaita yra ypač svarbi, tačiau vis dar menkai išplėtotą Lietuvos politologijos tyrimų sritis. Todėl Ž. Šatūnienės darbas neabejotinai yra aktualus, o jos disertacijoje pateikiamas dėstymas, pristatomos išvalgos ir daromos išvados – pakankamai nuoseklūs bei kvalifikuoti moksliniu požiūriu. Disertacijos gynimo posėdžio metu intensyviausia dalyvių diskusija vyko dėl autorės pasirinktos analizės prieigos tinkamumo ir pakankamumo, siekiant atskleisti demokratizacijos proceso posovietinėse Rusijoje ir Ukrainoje nesėkmes bei šių režimų kaitos trajektorijų skirtumus. Taip pat buvo svarstoma, ar galutinių Ž. Šatūnienės darbo išvadų formulavimui galėjo turėti įtakos tai, jog savo disertacijoje ji daugiau rėmėsi Vakarų šalių autorių, o ne posovietinių (ypač Rusijos bei Ukrainos) mokslininkų ir apžvalgininkų darbais. Pasibaigus mokslinei diskusijai, vyko slaptas disertacijos gynimo tarybos narių balsavimas.

Politikos mokslų krypties taryba nutarė suteikti Živilei Šatūnienei socialinių mokslų srities politikos mokslų krypties daktaro mokslinį laipsnį.

Su disertacija galima susipažinti VU TSPMI Metodikos kabinete (Vokiečių g. 10–203).

INGA VINOGRADNAITĖ

PIRMOJI HABILITACIJOS PROCEDŪRA TSPMI

Balandžio 28 dieną Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (VU TSPMI) ir Filosofijos fakulteto tarybų išplėstiniame posėdyje buvo nagrinėjamas prof. dr. Raimundo Lopatos prašymas atlikti habilitacijos procedūrą. Habilitacijos procedūra buvo vykdoma pirmininkaujant habilitacijos komisijos pirmininkui prof. habil. dr. (hp) Mariui Povilui Šaulauskui ir dalyvaujant šiems komisijos nariams: prof. dr. Leonidui Donskiui (VDU), prof. dr. Alvydui Jokubaičiui (VU TSPMI), prof. dr. Vaidučiui Laurėnui (KU), prof. dr. Algiui Krupavičiui (KTU), prof. dr. Gediminui Vitkui (Lietuvos karo akademija). Habilitacijos komisijos narys prof. habil. dr. Zenonas Norkus (VU Filosofijos fak.) dėl komandiruotės į užsienį posėdyje nedalyvavo.

Habilitacijos procedūrai prof. dr. R. Lopata pateikė 20 publikacijų kaliningradistikos tematika, kurias apibendrino mokslo darbų apžvalgoje „Rusijos Federacijos Kaliningrado srities geopolitinė transformacija“. Pateiktoje mokslo darbų apžvalgoje R. Lopata apibendrina daugiau nei dešimtmetį vykdomus kaliningradistikos tyrinėjimus, kurie įgijo tarptautinį pripažinimą. R. Lopatos darbai Kaliningrado srities tematika spausdinti lietuvių, anglų, rusų, vokiečių, lenkų kalbomis. Naujausi šios srities tyrinėjimai apibendrinami prof. dr. R. Lopatos monografijoje „Įkaito autonomija: Kaliningrado jubiliejaus byla“, kuri išleista 2006 m. lietuvių ir rusų kalbomis.

Pristatydamas kaliningradistikos tyrinėjimų apžvalgą R. Lopata pažymėjo, jog, nepaisant daugybės mokslinių darbų, lieka ne mažiau neatsakytų klausimų, iš kurių vienas reikšmingiausių – kodėl Rusija neprieštaravo ir netgi skatino šią eksklavinę sritį traktuoti kaip specifinį regioną, tačiau praktikoje neleido (neleidžia) tam ypatingumui reikštis?

Ieškodamas atsakymo į šį klausimą, habilitantas apžvalgoje suformulavo geopolitinio įkaito koncepciją, kuri, pasak autoriaus, išplėto-dama ir konkretindama šiuolaikinėje geopolitikoje vartojamą „mainų

objekto“, kaip vienos iš geopolitinių subjektų, funkcijų sampratą, atskleidžia Kaliningrado dosjė esmę ir dinamiką. Tai reiškia, kad eksklavo kaip geopolitinio įkaito transformacijos kryptis priklausys nuo to, ar Rusijos politika srities atžvilgiu sudarys sąlygas federaliniam centrui eksklavą panaudoti kaip placdarmą savo įtakai ES didinti labiau nei didės Kaliningrado srities atsivėrimas ES.

Po habilitanto pranešimo vykusioje mokslinėje diskusijoje habilitacijos komisijos nariai ir kiti dalyvavusieji pažymėjo prof. dr. R. Lopatos tyrinėjimų mokslinę ir praktinę reikšmę, vieningai įvertino, kad pateikta habilitacijos procedūrai medžiaga ir habilitanto mokslinė veikla atitinka habilitacijai keliamus reikalavimus.

Pasibaigus aptarimui, habilitacijos komisijos nariai slaptu balsavimu nusprendė, kad prof. dr. R. Lopatos pateikti moksliniai darbai atitinka habilitacijai keliamus reikalavimus.

ALGIMANTAS JANKAUSKAS